

Αποκρυπτογραφώντας τα Φλοράδικα

Ένα χρόνο μετά το θάνατο του Ηλία Πετρόπουλου, αρχίζει η επιμέλεια του τελευταίου μεγάλου του λεξικού.

Του Γιάννη Ανδρουσόπουλου

Στα 40 περίπου χρόνια της συγγραφικής του δραστηριότητας, ο Ηλίας Πετρόπουλος, που πέθανε στις 3 Σεπτεμβρίου 2003 στο Παρίσι, δημοσίευσε 80 βιβλία και πάνω από 1.000 άρθρα. Με βασικό άξονα ό,τι ο ίδιος αποκάλεσε „λαογραφία του άστεως“, το έργο του καταγράφει, σε πολλές περιπτώσεις για πρώτη φορά στην ελληνική βιβλιογραφία, δομές και θεσμούς, ήθη και εθίμα, κείμενα και αντικείμενα της καθημερινής λαϊκής κουλτούρας στην Ελλάδα. Επιπλέον περιλαμβάνει δοκίμια (π.χ. *Ελύτης Μόραλης Τσαρούχης*), ποίηση (π.χ. *Δώδεκα Τραγουδάκια από την Παλατινή Ανθολογία*), μεταφράσεις και μεταγραφές (*Τα ακόλαστα σονέτα του Αρετίνου, Ιωάννου Αποκάλυψης*) λεξικά (*Καλιαρντά*) και λευκώματα (*Της φυλακής*). Στα παραπάνω ας προστεθεί το ανέκδοτο έργο του που είναι κυρίως λεξικογραφικό. Το *Υπο-Λεξικό*, το *Λεξικό του πολιτικού λόγου*, το *Ονοματολεξικό* και τα *Φλοράδικα* περιμένουν την μεταθανάτια επιμέλεια και δημοσίευσή τους.

Πριν από λίγες εβδομάδες ξεκίνησε στο Παρίσι η απογραφή και επιμέλεια των *Φλοράδικων* σε συνεργασία της Μαίρης Κουκουλέ και του υπογράφοντος. Ήδη προαναγγελθέντα από το 1992 ως λεξικό της νεανικής αργκό, τα *Φλοράδικα* απασχόλησαν τον Πετρόπουλο από τα τέλη της δεκαετίας του 1980 έως το 2002. Σύμφωνα με την πρόσφατη απογραφή του αρχείου, το λεξικό περιλαμβάνει 6.300 λήμματα, από το σκωπτικό *αγαθοπουρό* έως το στρατιωτικό *ώρα των τρελών*. Πέντε γράμματα – *κ, μ, π, σ, τ* – διαθέτουν πάνω από 600 λήμματα το καθένα, ενώ οι ουραγοί είναι τα *ε, ζ, ι, υ, ω* με λιγότερα από 40 λήμματα. Ο Πετρόπουλος δεν πρόλαβε να δακτυλογραφήσει παρά τα τρία πρώτα γράμματα του αλφαβήτου.

Τα *Φλοράδικα* επεκτείνουν την λεξικογραφική δουλειά του Πετρόπουλου. Ακολουθώντας το μοτίβο που ήδη το 1973 καθιέρωσαν τα *Καλιαρντά*, δίνουν έμφαση στις μη πρότυπες ποικιλίες της ελληνικής γλώσσας ως έκφραση του τρόπου ζωής μιας ορισμένης κοινωνικής ομάδας, αλλά και ως πεδίο γλωσσοπλασίας και γλωσσικής καινοτομίας. Σε αντίθεση με τα *καλιαρντά* των ομοφυλόφιλων και την κλασική αργκό του υποκόσμου, οι κοινωνικοί φορείς του λεξιλογίου που καταγράφουν τα *Φλοράδικα* είναι πολλοί και ετερόκλητοι: «*οι φλόροι και οι φαντάροι, οι μηχανόβιοι και τα πρεζόνια, οι γκομενάκηδες και οι μπαρόβιοι (αρκεί να'ναι νεαροί)*», όπως το διατυπώνει ο συγγραφέας το 1993 σε προσχέδιο για την προμετωπίδα του λεξικού.

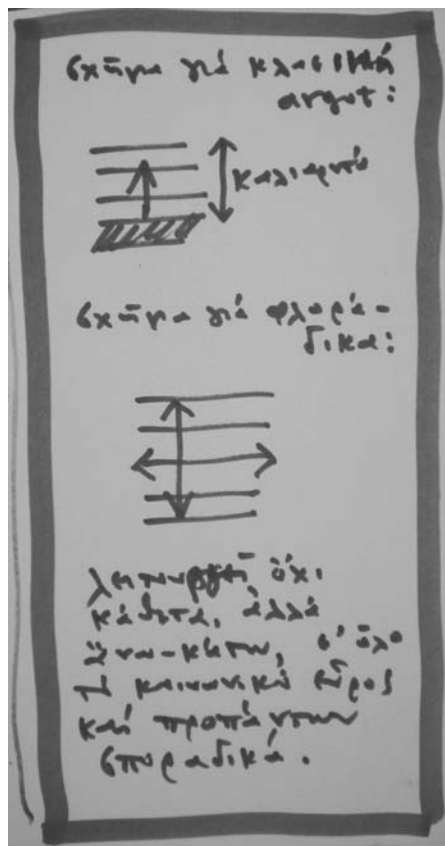
Αυτή η πολυκεντρική κοινωνική έδραση οδηγεί τον Πετρόπουλο να αναθεωρήσει το σχήμα γλωσσικής στωμάτωσης που χρησιμοποιεί σε παλιότερες εργασίες του.

Στα χειρόγραφα του αρχείου, αντι-παραθέτει το κλασικό μοντέλο που τοποθετεί την παραδοσιακή αργκό στο υπόγειο της γλωσσικής αρχιτεκτονικής, με τη σημερινή νέα αργκό που στερείται σαφούς τοποθέτησης: «*λειτουργεί όχι κάθετα αλλά άνω-κάτω, σ'όλο το κοινωνικό εύρος και προπάντων σποραδικά*».

Μια βασική διαφορά των φλωράδικων από την κλασική αργκό του υποκόσμου και τα καλιαρντά είναι η κοινωνική τους λειτουργία. Ενώ η κύρια λειτουργία των τελευταίων είναι *κρυπτική* – η γλωσσοπλασία αποσκοπεί στην απόκρυψη του νοήματος από τους μη ανήκοντες – η βασική λειτουργία των φλωράδικων είναι *επιδεικτική*: τα χρησιμοποιούν «*όχι για να αποκρυψουν, αλλά, κυρίως, για να κάνουν φιγούρα*». Αυτό ισχύει όχι μόνο για νεολογισμούς των τελευταίων χρόνων (π.χ. *τα πήρα στο κρανίο*), αλλά και για εκφράσεις και δομικούς μηχανισμούς της κλασικής αργκό όπως τα «*ανάποδα*», η αναστροφή των συλλαβών (π.χ. *αμάξι > ξιαμά*), που διαδόθηκαν από τα κυκλώματα του υποκόσμου και της φυλακής στη νεολαία.

Μολονότι οι χρήστες των φλωράδικων ελάχιστη κοινωνική σχέση έχουν με τους ομιλητές της κλασικής αργκό, οι εκφράσεις τους «*πατάνε σταθερά πάνω στην παράδοση της λαϊκής γλώσσας, της εκφραστικής του δρόμου, της αργκοτικής ανέλιξης*». Τα φλωράδικα ανακυκλώνουν λεξιλογικά και μορφολογικά στοιχεία της αργκό και τα συνδυάζουν με αγγλικές λέξεις, διαμορφώνοντας ένα γλωσσικό κράμα που είναι ταυτόχρονα διεθνές και χαρακτηριστικά ελληνικό, χωρίς παρόλα αυτά να αποτελεί ελληνική ιδιαιτερότητα, καθώς παρόμοιες μείξεις καταγράφονται στα νεανικά ιδιώματα πολλών ευρωπαϊκών γλωσσών – πράγμα που ο Πετρόπουλος γνωρίζει καλά, καθώς παρακολουθεί τη βιβλιογραφία για τις γλωσσικές εξελίξεις στη Γαλλία, την Ιταλία και αλλού.

Ζώντας μακριά από την Ελλάδα, ο Πετρόπουλος αντλεί το υλικό του από πολυάριθμες πηγές. Ακολουθώντας μια μακραίωνη λεξικογραφική παράδοση, κύρια πηγή του είναι όχι τόσο η άμεση προφορική γλώσσα αλλά η δευτερεύουσα αναπαράστασή της, που αποτελεί εξάλλου δείκτη για τη διάδοση μιας ορισμένης έκφρασης. Η αποδελτίωση ξεκινά από τη σύγχρονη ελληνική λογοτεχνία και

Σχήματα για την κοινωνική στρωμάτωση της γλώσσας από το αρχείο του Ηλία Πετρόπουλου.

στρέφεται με την πάροδο του χρόνου στην έντυπη δημοσιογραφία. Τα νεανικά περιοδικά δεν λείπουν από τη συλλογή, όπως και καθημερινές εφημερίδες, εναλλακτικά έντυπα και περιοδικά της επαρχίας. Ο Πετρόπουλος τονίζει το ρόλο της «*δημοσιογραφικής γλωσσοπλασίας*» στη γλωσσική αλλαγή, διστάζει όμως ότι η ποιοτική δημοσιογραφία δεν είναι απαραίτητα η πλουσιότερη πηγή του λεξιθήρα: «*Καλύτερα μαθαίνω την ρέουσα γλώσσα από το Αθηνόραμα παρά από την Καθημερινή*». Το χαρμάνι των πηγών συμπληρώνεται από προφορικές μαρτυρίες, παραδείγματα από τη συλλογή της Μαίρης Κουκουλέ και επιστολές φίλων και θαυμαστών του, που τακτικά τον ενημερώνουν για τις εκφράσεις του συρμού στην Ελλάδα.

Η πληθώρα των πηγών αναπόφευκτα διευρύνει το πεδίο αναφοράς του λεξικού. Από την καταγραφή της σημερινής νεανικής αργκό, ο Πετρόπουλος σταδιακά διολισθαίνει στην απόπειρα «*να δείξω σαν τι μοιάζει η σημερινή γλώσσα μας*». Έτσι μάλλον εξηγείται και η καταγραφή νεολογισμών που δεν είναι αργκοτικοί, όπως *βιντεάδικο*, *δημοσιοσχεσίτης* και *χάκερ*. Το εγχείρημα μοιάζει ίσως ουτοπικό, χωρίς σύγχρονη τεχνολογία και την υποστήριξη μιας ερευνητικής ομάδας, εξηγείται όμως από τον ενδόμυχο πόθο του συγγραφέα να μείνει σε επαφή με «*το Σήμερα*» και «*το Τώρα*» της ελληνικής γλώσσας.

Το αρχείο των *Φλοράδικων* προσφέρει πληροφορίες για τη λεξικογραφική μεθοδολογία του Πετρόπουλου: αρχειοθετεί τις επιλεγμένες πηγές, «*παίρνει λέξεις*» υπογραμμίζοντάς τις με κόκκινο μαρκαδόρο και τις αντιγράφει μαζί με ερμηνευτικά σχόλια και παραδείγματα χρήσης σε δελτία, που ταξινομούνται αλφαβητικά περιμένοντας τη δακτυλογράφηση – όλα αυτά για πάνω από 6.000 λήμματα και χωρίς υπολογιστή. Η σύγκριση των δακτυλογραφημένων λημμάτων με τα αντίστοιχα χειρόγραφα δελτία αποκαλύπτει ότι ο Πετρόπουλος συνέτασε το λήμμα την ώρα της δακτυλογράφησης. Το λήμμα περιέχει εκτενή σχόλια, που απουσιάζουν από τα δελτία, για την κοινωνική ιστορία και διάδοση της επίμαχης έκφρασης. Κατά συνέπεια, η μεταθανάτια δημοσίευση δεν θα μας δώσει μια ανασυγκρότηση των *Φλοράδικων* όπως θα τα ολοκλήρωνε ο εμπνευστής τους, αλλά μάλλον ένα προσχέδιο του λεξικού. Αυτό δεν μειώνει την προσφορά των *Φλοράδικων* στην ελληνική λεξικογραφία, καθώς ικανός αριθμός λημμάτων δεν καταγράφεται σε πρόσφατα γενικά λεξικά της κοινής νέας ελληνικής. Σημαίνει όμως ότι τα *Φλοράδικα*, που ο Πετρόπουλος προόριζε για τον εκδοτικό οίκο Νεφέλη, θα παραμείνουν ατελείωτα, με τη διττή έννοια της λέξης: έργο ημιτελές, αλλά και εξαιρετικά ογκώδες.

--

Ο Γιάννης Ανδρουτσόπουλος είναι γλωσσολόγος, επίκουρος καθηγητής για τα μέσα επικοινωνίας στο Πανεπιστήμιο του Ανόβερου.